

ОГЛЯДИ
науково-практичного семінару
«Здобутки молодих учених
у дослідженнях боротьби зі злочинністю»
та засідання ради молодих учених
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України в рамках святкування Днів науки 18 квітня 2014 р. відбувся науково-практичний семінар «Здобутки молодих учених у дослідженнях боротьби зі злочинністю», що був організований Радою молодих учених Інституту. У науковому заході взяли участь молоді науковці, аспіранти та здобувачі Інституту.

Відкрив семінар директор Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. І. Борисов. Він наголосив на корисності таких заходів, оскільки вони сприяють розкриттю наукового потенціалу молодих учених, розширюють їх науковий світогляд, удосконалюють практику публічних виступів. Усе це є дуже важливим для молодих учених-початківців. Наприкінці виступу він побажав учасникам семінару плідної роботи і конструктивних обговорень.

Здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України В. О. Юшко виступила з науковою доповіддю на тему **«До проблем застосування вимог ст. 214 КПК України у практичній діяльності слідчих підрозділів»**. Вона зазначила, що відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення має бути прийняте негайно, але не пізніше 24 годин. Фактично підставою внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, за задумом законодавця, є повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, яке надійшло від очевидців або потерпілого. Так само підставою, на думку доповідачки, є самостійне виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Вивчення слідчої практики дає можливість констатувати, що встановлений у ч. 1 ст. 214 КПК України термін є недостатнім для повного, об'єктивного та неупередженого оцінювання й пізнання інформації, що надійшла до правоохоронних органів чи виявлена ними. Більше того, інформація на первинному етапі розслідування здебільшого отримується лише з одного джерела, однак зазвичай не всі заяви про вчинені кримінальні правопорушення є правдивими. Це створює складнощі практичної реалізації зазначеної процесуальної норми.

Діяльність правоохоронних органів із перевірки заяв і повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення має певні особливості, які необхідно враховувати. З огляду на велику завантаженість органів кримінальної юстиції і нереальність установлених законодавцем строків було б доцільно їх збільшити, а також передбачити можливість їхнього продовження за згодою прокурора. Істотне звуження строку, необхідного для перевірки заяви чи повідомлення, призводить до того, що окремим заявам не надається потрібна оцінка, через що вони залишаються без розгляду.

У чинному КПК України даний етап регламентований лише однією ст. 214, яка не в змозі охопити всі аспекти перевірки заяв та повідомлень про правопорушення. На думку доповідачки, їх перевірка має детально регламентуватися в спеціальному параграфі «Порядок провадження по заявам, повідомленням та іншій інформації про правопорушення». Так само є можливим відображення правових вимог до цієї процедури в окремому нормативно-правовому акті, наприклад, у Законі України «Про звернення громадян». Він регулює діяльність державних органів із прийняття та розгляду звернень громадян, але його дія не поширюється на порядок здійснення діяльності, пов'язаної із розглядом заяв та повідомлень про вчинене правопорушення. Для підвищення ефективності перевірки доцільно було б розробити та впровадити в практику відповідні науково-методичні документи. Як вбачається, впровадження зазначених новацій до чинного кримінального процесуального законодавства на даному етапі є вкрай актуальним як з наукової, так і практичної точок зору.

Аспірантка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України О. В. Ду-

бович зробила наукову доповідь на тему «**Злочинність осіб без визначеного місця проживання**».

Вона зазначила, що бездомність людини – одна з найгостріших соціально-економічних проблем сучасного цивілізованого суспільства, що має міждисциплінарний характер, оскільки є предметом дослідження низки суспільних і природничих наук.

На теперішній час структура злочинності бездомних представлена так: злочини проти власності (54,8%); злочини проти громадської безпеки (14,1%); злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (12,7%); злочини проти життя та здоров'я особи (11,0%); інші злочини (7,4%). При цьому під *особою злочинця без визначеного місця* пропонується розуміти сукупність усталених визначальних соціальних властивостей й ознак, соціально значущих біопсихологічних характеристик індивідів, які втратили або залишили з будь-яких причин житло, що закономірно призводить до вчинення суспільно небезпечного, як правило, умисного діяння.

Кримінологічний аналіз статі бездомних правопорушників виявив серед них 88,5% чоловіків і, відповідно, 11,5% жінок. Це означає, що криміналізація поведінки бездомних жінок у 3–4 рази перевищує аналогічні процеси серед загальної кількості злочинниць в Україні. Найбільш представницькою виявилася група бездомних правопорушників у віці 31–35 років (34,5%). Щодо освіти, то 50,6% осіб мали повну загальну середню освіту; при цьому лише 6,5% правопорушників були неграмотними. Більшість бездомних є громадянами України (90,3%); громадянами РФ та інших держав – 9,7%. Переважним місцем перебування таких осіб є обласні центри (58,6%). Що стосується фактичних місць, у яких вони «проживали», то такими виявилися: підвали (34,5%); каналізаційні люки (5,2%); комунікації теплотраси (4,5%); вокзали (15,5%); горища багатоповерхівок (3,2%); курені зі сміття на вулиці або в лісосмугах, парках (33,1%). «Квартирні бомжі» склали 4%. Лише незначна частина правопорушників перебувала у шлюбних або фактичних шлюбних відносинах (3,5%); 15,2% таких осіб мали дітей. Переважна більшість бездомних раніше взагалі ніколи не працювали у своєму житті (72,4%). Жоден правопорушник на час

вчинення злочину не мав власного житла. Але у 65% із них житло колись було.

Особливість детермінації злочинності осіб без визначеного місця проживання полягає в тому, що весь процес її зумовлювання умовно можна поділити на два відрізки. Межею між цими відрізками є факт втрати людиною житла, внаслідок чого вона змушена перебувати на вулиці. При цьому завданням аналізу першого умовного відрізка зазначеного процесу є виділення групи чинників, що породжують утрату людиною житла, а отже, свідчить про соціальне виключення людини зі структури нормального функціонування суспільства. Відповідно на другому відрізку за мету ставиться встановлення чинників, що сприяють закріпленню за людиною статусу соціального вигнанця із цілком закономірним наслідком у вигляді вчинення нею протиправного діяння.

Основою запобігання злочинності таких осіб є упередження виникнення явища бездомності, що розраховане не лише на досягнення найближчої мети – недопущення набуття людиною статусу бездомного та переходу до групи виключення, а й на далекосяжні цілі – недопущення залишення людини в цьому статусі. Запобіжною діяльністю щодо злочинності бездомних охоплюються два етапи. Перший із них має цілком загальносоціальну визначеність, оскільки спрямований на попередження саме факту втрати житла вперше або повторної втрати особою тимчасового житла. Другий етап передбачає вжиття заходів, які хоча й набувають рис спеціально-кримінологічного характеру, однак усе одно мають за мету нормалізацію життя бездомної особи шляхом застосування, у першу чергу, заходів загальносоціальної спрямованості. Таким чином, основну роль в усій запобіжній роботі щодо злочинності бездомних осіб відіграють заходи загальносоціальної спрямованості. Сполучення комплексу загальносоціальних та спеціально-кримінологічних за спрямованістю заходів у кінцевому підсумку має відбиватися на індивідуальному рівні.

В Інституті 13 червня 2014 р. відбулося ще одне засідання Ради молодих учених. Узяти участь у роботі засідання могли всі бажаючі.

Відкрив засідання директор Інституту В. І. Борисов. Він зазначив важливість та корисність для молодих науковців подібних заходів для вміння коректно вести наукові дискусії, вироблення системного мислення.

У науковому заході взяли участь понад 30 учасників, переважно молоді науковці, серед яких аспіранти та здобувачі Інституту та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Також активну участь у засіданні взяли директор Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. І. Борисов, заступник директора Інституту з наукової роботи доктор юридичних наук, старший науковий співробітник В. С. Батиргарєєва, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ю. А. Пономаренко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О. В. Харитонова, голова Ради молодих учених Інституту – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України М. Г. Колодяжний та ін.

Було заслухано та обговорено наукову доповідь аспірантки Інституту К. А. Новікової на тему «**Обмеження волі як вид покарання**».

К. А. Новікова виступила з науковою доповіддю, що базується на її дисертаційному дослідженні. Вона зазначила, що обмеження волі з'явилося в кримінальному законодавстві України в результаті пошуку законодавцем ефективних альтернатив позбавленню волі. Така тенденція останніми десятиліттями є характерною для багатьох правових систем світу, в яких передбачаються правообмежувальні заходи, що спрямовані на неповне позбавлення особистої свободи особи, яка вчинила злочин. Причому якщо у деяких державах такі заходи застосовуються як альтернатива кримінальній відповідальності і покаранню, то в Україні вони були введені безпосередньо до системи покарань.

Дослідження судової практики свідчить про досить суперечливі тенденції стосовно його призначення: якщо в період з 2002 по 2008 рр. відсоток засуджених, яким призначалося це покарання, поступово зростав (із 1,6% у 2002 р. до 2,6% у 2008 р.), то у наступні роки спостерігається зменшення такого показника (з 2,5% у 2009 р. до 2,2% у 2013 р.).

Ані прийняття постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від

24 жовтня 2003 р. № 7, ані внесення змін до неї не дали поки що жодних роз'яснень щодо особливостей застосування обмеження волі. Це на перший погляд мало б свідчити про відсутність проблем при застосуванні цього виду покарання. Утім вивчення емпіричної бази дає підстави, на думку доповідачки, для протилежного висновку: на практиці існують великі складнощі у призначенні та реалізації цього виду покарання.

К. А. Новікова зазначила, що результати дослідження свідчать про необхідність удосконалення не лише практики застосування загальних і спеціальних правил призначення обмеження волі, а й уточнення низки санкцій статей Особливої частини КК України.

Крім того, під час доповіді висловлено обґрунтовані рекомендації щодо необхідності вдосконалення аргументації та практичної значущості висновків та пропозицій, зокрема, щодо розробки доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7.

Усі наукові доповіді супроводжувались жвавим обговоренням учасниками форумів. Доповідачі відповіли на низку цікавих запитань, що стосувались окресленої ними тематики. Окремі пропозиції доповідачів були піддані об'єктивній критиці з боку наукової громади молодих учених. По завершенні обговорення доповідей загальним зібранням Ради молодих учених прийнято рішення проводити подібні наукові заходи в Інституті й надалі.

Голова Ради молодих учених, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України М. Г. Колодяжний та заступник голови Ради молодих учених, кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Г. С. Крайник.